

ANALYSE AV MASOVNENES PLASSERING I HAMMERDALEN

Av Ragnar Kristensen

I forbindelse med gravearbeidene i Hammerdalen har jeg utført en kartanalyse for å komme frem til en sikker plassering av masovnene fra 1644 og 1760 sett i relasjon til Øvre Verksgård og Valseverket fra 1851. Analysen bekrefter at masovnene fra dobbeltmonarkiets tid var plassert ved valseverkets sydvestlige hjørne omtrent der de fjernede murrestene var. Analysen bekrefter også at Øvre verksgård hadde en svært sentral funksjon i det gamle verkets historie som lagerplass for trekull og tilførsel til masovnens krans. Tilførselsveien var ikke via en bro, men via oppbygget terreng. Det innebærer at både terrenget og murrester mellom Øvre verksgård og Valseverket har særdeles stor bevaringsverdi som kildegrunnlag for forståelsen av det gamle grevskapets jernverk som i realiteten eksisterte fra 1744 til Treschows overtagelse i 1835. Grev Christian Conrads dobbelte masovnen var i bruk til nærmere 1810, men murene sto der fortsatt i 1820 og ble antagelig først i hovedsak fjernet da valseverket ble bygget i 1851. All jernverksproduksjon ble nedlagt i 1868. Kartene har varierende nøyaktighetsgrad over større avstander, men er forbløffende overensstemmende innenfor mindre arealer. Fastpunktene Mellomdammen og Forvaltergården samt Kirkegaten 2 og 2b (jernverkets gamle tørkehus) er gode holdepunkter for analysen.

Under: Kartutsnitt 1688 viser Mellomdammen med demning i annen posisjon enn senere. Øvre verksgård har kortere utstrekning mot vest. Masovnen tegnet som kvadrat.

Under: Kartutsnitt 1802 viser Øvre verksgård med dagens utstrekning. Den dobbelte masovn fra 1760 i samme posisjon som den tidligere. Veiene ned fra Øvre verksgård tegnet.

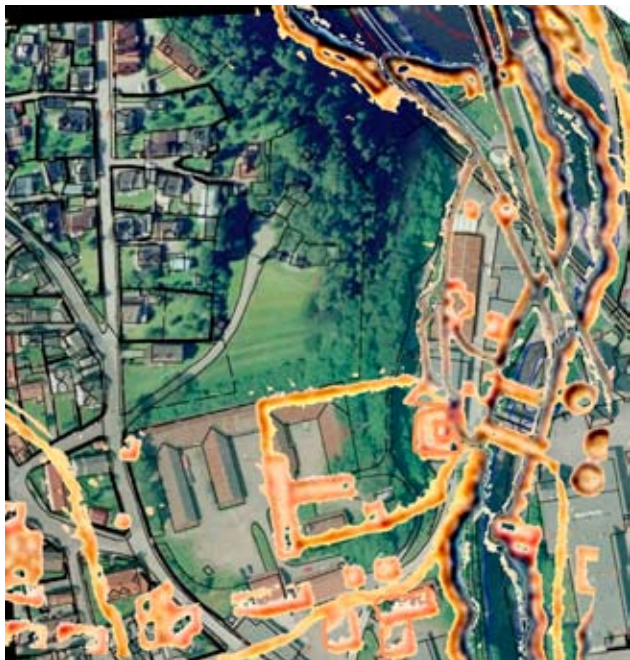

Under: Kartutsnitt 1820 viser Øvre Verksgård omtrent som i 1802, men et nybygg mot Nedre Fritzøegate. Masovnen tegnet som et kvadrat.

Under: Kartutsnitt 1885 viser Øvre Verksgård med noe endret bygningsmasse og masovnen er revet. Valseverket ligger omtrent der masovnen lå. Ellers er fastpunkter overensstemmende.

Over til venstre: Kartutsnitt fra 1688 lagt over 2006-luftfoto/kart. Forvaltergården/jernlagrene og Mellomdammen er fastpunkter. Kongsveien stemmer nogenlunde og verksgårdens mindre utstrekning er tydelig.

Kartsammenligningene viser at Verkensgården er av svært ny opprinnelse og først oppsto da verket ble lukket med porter i 1856. Øvre verksgård derimot er verkets eldste plassdannelse med opprinnelse ned til 1644. Frem til 1856 besto Fritzøe Værk av en Værksgate overenstemmende med Kongsveien og en verksgård som i dag har navnet Øvre Verksgård. Værksgaten ble endret gjennom dannelsen av Verkensgården, men Øvre verksgård består ennå med et miljø som overenstemmer med det gamle værksmiljøet.

Over: Kartutsnitt fra 1802 er lagt over 2006 luftfoto/kart. Forvaltergården/jernlagrene, Kirkegaten 2 og 2b samt Mellomdammen er fastpunkter. Masovnens vestlige del faller da inn nøyaktig der de fjernede murrestene var plassert. Tilførselsveiene overenstemmer i all hovedsak med veiene som finnes i dag. Tilførselen til selve masovnen gikk over terreng ikke over bro. Øvre verksgård har en organisering av bygningsmassen som i dag, men kun Klokkeboden kan gjenfinnes som eksisterende bygning.

Over til høyre: Kartutsnitt 1820 lagt over luftfoto/kart 2006. Viser i hovedsak samme situasjon som i 1802.

Under til høyre: Kartutsnitt fra 1885 lagt over 2006 luftfoto/kart. Verksgården i endring mot dagens situasjon. Valseverket har erstattet masovnen fra 1760.

Over: Øvre Værksgård og Valseverket nærmere Farriselven slik området fremstår på luftfoto på Larvik kommunes hjemmesider. Strektegningene er kartkorreksjoner.

Over: Øvre Værksgård og Valseverket nærmere Farriselven slik området samsvarer med Hans Christian Linds kart over Fritzøe Jernværk fra 1802. De litt ujevne strekmarkeringene er min egen tydeliggjøring av veiene som er tegnet inn på Linds kart fra 1802. Man ser at Masovnen lå rett ned for Øvre Værksgård med tilførselsvei fra plataet. Ned til Forvaltergården gikk det en vei som i hovedsak samsvarer med dagens vei. Tilsvarende var det et platå som et veifar mot nord der det i dag er en tydeligere markert vei. Denne ble antagelig oppgradert med forstøtningsmurer i forbindelse med etablering av masovnen fra 1845. Vi ser at masovnen fra 1760 hadde tilbygninger både mot syd og nord. På Øvre verksgård overenstemmer Klokkeboden med den ene kullboden fra 1802-kartet. Lagerbyggene på nord og vestsiden av gården ble revet senere på 1800-tallet og i tiden rundt 1900 erstattet med vedlagerkomplekset som står der i dag.